

BOUWSTEEN voor de Zeeuwse Omgevingsvisie 2021

Hoofdonderwerp: **Recreatie en toerisme**

Opstellers: Experts van HZ/KCKT, Impuls Zeeland, ZLTO, Provincie Zeeland

Meedenkers: Experts van ZMF, Gemeente Veere, Gemeente Schouwen-Duiveland, Provincie Zeeland, Natuurmonumenten, Vekabo, Stichting Duinbehoud, ZLTO, TOZ, Hiswa, Gemeente Terneuzen, Gemeente Vlissingen, Gemeente Noord-Beveland, Recron

(NB Vanwege openbare publicatie zijn hier alleen de namen van de organisaties genoemd, niet de namen van de experts)

Huidige situatie

Samenvatting van actuele situatie van het onderwerp in cijfers, tekst en kaartbeelden.

De vrijetijdseconomie is en blijft een belangrijke sector voor de Zeeuwse economie. In 2017 stegen de opbrengsten van het aantal overnachtingen naar 17 miljoen euro. Deze bestedingen van toeristen zorgen voor ruim 16.000 banen in Zeeland. Dit is 9,4% van de totale werkgelegenheid in de provincie. De totale bestedingen van verblijfs- en dagtoeristen, inclusief vaste gasten, in Zeeland bedragen ruim 1,8 miljard euro. Naast bestedingen en werkgelegenheid dragen recreatie en toerisme in belangrijke mate bij aan de leefbaarheid en voorzieningen niveau in Zeeland. Bedrijven en overheden investeren in voorzieningen die beschikbaar zijn voor eigen inwoners en de gasten. Op die manier vormt de vrijetijdsector een belangrijke pijler voor de Zeeuwse economie, de leefbaarheid en het vestigingsklimaat.

Er is de afgelopen jaren een groei in aantal overnachtingen in Zeeland, ook in het voor- en naseizoen. De buitenlandse gasten zijn de belangrijkste factor in deze groei, Duitsland en België blijven verreweg de belangrijkste herkomstmarkten.

Een andere waarneembare trend is de toename van het aantal kortere vakanties, in plaats van één lange periode.

Vanuit de agrarische sector zien we de afgelopen jaren een sterke verbreding van activiteiten, ook op het gebied van toerisme en verblijf. Specifiek voor Zeeland zien we dat het aantal minicampings grotendeels gelijk blijft. Er is in het buitengebied een toenemende interesse in de opstart van pensions, groepsaccommodaties en de bouw van recreatiewoningen en/of -appartementen en/of chalets. Ook zien we een toename in huisverkoop en dagrecreatie in de vorm van Nieuwe Economische Draggers, zoals bijvoorbeeld theetuinen/boerderijterrassen, pluktuinen, speelboerderijen en rondleidingen over de boerderij.

Zeeland kent een toenemend aantal dagattracties, waarvan een groot deel in de afgelopen jaren een uitbreiding of kwaliteitsverbetering heeft ondergaan. Deze dagattracties liggen vooral in of nabij de meer stedelijke gebieden. Ook het aantal festivals in Zeeland, is net zoals in de rest van het land, toegenomen. Deze bieden voor zowel inwoners als gasten vermaak. Zeeland scoort hoog op het gebied van buitenrecreatie, vooral wandelen en fietsen. Daarnaast vormt de watersport sector, met name met de actieve sporten als kitesurfen en duiken, een invulling van de beleving van het Zeeuwse DNA. De toeristische bestemming Zeeland biedt kortom een veelzijdig aanbod.

Recreatie en toerisme zijn zeer belangrijk voor Zeeland, als pijler voor de economie, werkgelegenheid en leefbaarheid. Om de economische impact van recreatie en toerisme te behouden en verder te versterken blijft het stimuleren van vernieuwing, kwaliteit en innovatie noodzakelijk zodat kan worden ingespeeld op veranderend consumentengedrag en ontwikkelingen in de sector.

Belangrijkste bronnen vermelden: Rapporten, websites, databases, namen experts.

[Rapport Vaste gasten](#)
[Aanboddatabase verblijfseenheden](#)
[Maatwerkrapportage toeristische kerncijfers per gemeente](#)
[Strategische Agenda Toerisme 2020-2023](#)
[Strategiedocument toz](#)
Attitudeonderzoeken inwoners Zeeland
[Economische waarde van het strand](#)
[Vitaliteitsonderzoek ZKA](#)
[Zeeuwse Kustvisie](#)
Regionale Herstructurering (Beuning)
[Geopark Schelde Delta in oprichting](#)
[Economische agenda](#)
[Natuurvisie Zeeland in vogelvlucht](#)
[Toeristische mobiliteit](#)
gemeentelijke agenda toerisme
Studies van banken

<p>De groei van het aantal toeristen dat Zeeland bezoekt neemt toe, en de prognose is dat dit de komende jaren door zal zetten. De uitdaging de komende jaren is om het toerisme als bedrijfstak op een toekomstbestendige manier te laten doorontwikkelen in balans met de omgeving. Verduurzaming van de sector is daarbij een belangrijke opgave. Belangrijk is om deze transitie van de sector naar meer kwaliteit en verduurzaming in goede banen te leiden en hier met overheden en bedrijfsleven gezamenlijke uitgangspunten te definiëren in een regionale aanpak waarbinnen deze transitie in balans met de omgeving verder plaats kan vinden. Door toeristische ontwikkeling hierin integraal te bekijken, kunnen bijbehorende effecten van eventuele uitbreiding van aanbod op een positieve manier bijdragen aan andere ontwikkelingen in Zeeland.</p>	
<p>Trends & Ontwikkelingen</p> <p>Welke algemene ontwikkelingen zijn van belang voor dit onderwerp en waarom? <i>Voorbeelden van grote ontwikkelingen:</i> <i>Bevolkingsontwikkeling (vergrijzing, toename eenpersoons huishoudens)</i> <i>Energie (afname gebruik fossiele energie, meer duurzame energie en energiebesparing)</i> <i>Klimaat (extreme neerslag en droogte, zeespiegelstijging, verandering soorten planten en dieren)</i> <i>Technologie (informatietechnologie, robotisering, biotechnologie, nanotechnologie)</i> <i>Economie (toename toerisme, schaarste grondstoffen, voedsel en water)</i> <i>Sociaal (wereldwijd toename welvaart, politieke instabiliteit, toename gevoel van onveiligheid)</i></p> <p>Recreatie en toerisme heeft te maken met de volgende trends en ontwikkelingen.</p> <p>Klimaat: Verschillende ontwikkelingen rondom klimaatverandering kunnen gevolgen hebben voor de toeristische sector. De zeespiegelstijging kan in de toekomst grote gevolgen hebben voor de vele accommodaties die zich dicht bij de kuststrook bevinden. Mogelijke kansen voor klimaatadaptief ontwikkelen, waarbij verblijfsvormen en kustbescherming samen gaan, kunnen worden verkend. Dit geldt ook voor andere klimaatopgaven zoals wateropvang om droogte en waterovervloed op te vangen. De steeds warmere zomers kunnen de bestemming Zeeland qua weer aantrekkelijker maken, ook in maanden die nu minder bezoekers kennen. Voor de huidige klimaat vraagstukken, zoals de beschikbaarheid van voldoende zoet water kan de toeristische sector samen met andere partijen (landbouw, natuur) nieuwe vormen van watermanagement ontwikkelen. Er is in de toeristische sector een enorm piekgebruik in het zomerseizoen, juist als er weinig zoet water beschikbaar is. In enkele plaatsen van Zeeland leidt dat nu al tot problemen, zoals een lage waterdruk op de leidingen. De verwachting is dat deze problematiek zal toenemen. Ook zal er door de klimaatverandering vaker extreem weer voorkomen. Denk bijvoorbeeld aan zomerstormen, hagelbuien en hoosbuien, maar ook extreem heet en droog weer. Er kan hierdoor een andere recreatiebehoefte, bijvoorbeeld een grotere behoefte aan slechtweersvoorzieningen, bij bezoekers van Zeeland ontstaan.</p> <p>Energie: De energietransitie heeft grote impact op alle ondernemers. Voor de recreatieve sector ligt er een groot vraagstuk hoe zij de bedrijfsvoering circulair en energieneutraal kunnen krijgen. In de Regionale Energie Strategie (RES) gebouwde omgeving is recreatief vastgoed meegenomen. Hierin zijn maatregelen opgenomen om de energietransitie binnen de sector te stimuleren.</p> <p>Bevolkingsontwikkeling: Door de krimp en vergrijzing ontstaat er behoefte aan ander soortige accommodaties en recreatie mogelijkheden. Zo neemt de vraag naar zorgtoerisme toe en wordt het steeds belangrijker dat belangrijke trekpleisters, zoals het strand, ook voor minder validen bereikbaar worden gemaakt.</p> <p>Technologie:</p>	<p>Perspectief 2030 NBTC Mobiliteitsonderzoek Kenniscentrum Kusttoerisme Tendrapport toerisme, recreatie en vrije tijd 2018</p> <p>RLI Rapport "Waardevol Toerisme. Onze leefomgeving verdient het"</p>

In de afgelopen jaren is internet gewoonged geworden. Vrijwel alle leeftijdsgroepen hebben tegenwoordig de beschikking over internet, waardoor informatie goed toegankelijk is. In de recreatieve sector wordt bijvoorbeeld al veel gebruik gemaakt van automatische reserveringssystemen. De verwachting is dat de techniek zich in de komende jaren zal door ontwikkelen. In de toekomst is het wellicht mogelijk dat slimme systemen naderende toeristen direct inzicht geven in de beschikbaarheid van overnachtingsplaatsen bij diverse verblijfsaccommodaties in Zeeland en belevingsroutes, waardoor het serviceniveau kan worden verhoogd. De verwachting is dat door robotisering minder en/of ander personeel benodigd is. Ook op andere gebieden (boeken, reserveren, beleven, ect) gaat de digitalisering een steeds grotere rol spelen in de sector.

Arbeidsmarkt:

Het is lastig om voldoende kwalitatief goed geschoold personeel te verkrijgen en vast te houden. Deze uitdaging zal bij een groei van de economie en toeristische sector, alleen maar verder toenemen. Onderwijs en het toeristische bedrijfsleven moeten daarom beter aan elkaar worden gekoppeld. Het gezamenlijk opgestelde Hospitality Pact vormt daarbij een goede basis.

Mobiliteit:

Bereikbaarheid van Zeeland is een belangrijke randvoorwaarde voor verdere toeristische ontwikkeling. Zowel in toegankelijkheid vanuit de rest van Nederland naar Zeeland, als binnen Zeeland. Doorstroming, bereikbaarheid, parkeren en laden zijn daarbij belangrijke opgaven. Nieuwe (duurzame) vormen van mobiliteit kunnen worden ingezet om Zeeland makkelijker te ontsluiten voor zowel inwoner als gast, maar ook zeker ook om mobiliteit te laten bijdragen aan de beleving van Zeeland. Er worden innovatieve vormen van (elektrisch) openbaar vervoer ontwikkeld met als doel de gast te verleiden om gebruik te maken van dit openbaar vervoer en de auto te laten staan. De deeleconomie (deelauto's elektrische voertuigen) kunnen een bijdrage leveren aan zowel het mobiliteitsvraagstuk als het duurzaamheidsvraagstuk. Ook spreiding in aankomst- of vertrektijden kan hier een (deel van de) oplossing vormen.

Leefbaarheid:

Toerisme draagt in belangrijke mate bij aan de leefbaarheid en instandhouding van voorzieningen, zelfs in de kleine kernen van Zeeland. Winkels, openbaar vervoer en publieke voorzieningen zijn er mede dankzij het toerisme. Door een snelle groei van toerisme kan ook overlast worden ervaren door inwoners. Op sommige plaatsen is er al sprake van ergernis en afnemend maatschappelijk draagvlak. De uitdaging is om toeristische ontwikkelingen in goede balans te ontwikkelen. Het betrekken van lokale bevolking bij (gebieds)processen en de waarde van het toerisme laten zien aan inwoners kan daarbij helpen.

Natuur en landschappelijke inpassing:

De natuur en het aantrekkelijke landschap is één van de voornaamste redenen om naar Zeeland te komen. Het is zaak deze waarden beleefbaar te houden of te versterken. Goede voorzieningen, zoals het wandel- en fietsknooppuntennetwerk, toegankelijkheid van gebieden en een goede informatievertrekking zijn belangrijk, zowel voor bezoekers als bewoners.

Tegelijkertijd moet er aandacht zijn voor behoud van kwetsbare natuurwaarden. Niet alles hoeft toegankelijk te zijn. De laatste jaren is er meer aandacht voor (natuur)activiteiten en wordt met hogere kwaliteit een extra beleving in de Zeeuwse vakantie, of tijdens het Zeeuwse uitstapje, gecreëerd.

De aantrekkelijkheid van het landschap moet behouden blijven en kan verder worden versterkt door bij toeristische ontwikkelingen landschap te 'produceren' in plaats van te 'consumeren'

Consumententrends:

Consumenten hebben steeds meer behoefte aan unieke belevingen. Daarnaast zijn ze door de digitale wereld altijd verbonden met alles en iedereen en is informatie makkelijk voorhanden. Gezondheid wordt steeds belangrijker, ook tijdens het verblijf op vakantie. Daarbij neemt de behoefte aan gezonde maaltijden (afhaal/restaurants) toe. Ook wil de consument van nu graag weten waar de producten die zij eten vandaan komen. Uitjes naar de boer zijn ongekend populair, en het gebruik van streekproducten is steeds vaker een reden om naar de bestemming te gaan. Zeeland kan als groene provincie met veel Zeeuwse streekproducten meer op deze ontwikkeling inspelen.

Verblijf:

Op het gebied van verblijf is er behoefte aan meer beleving en onderscheidende concepten bijvoorbeeld door unieke verblijfsaccommodaties, en/of verblijven op een unieke plaats bijvoorbeeld in de boomgaard. Ook is er een toenemende behoefte aan back to basic, toerisme voor rust en ontspanning, herstel van het gehaaste dagelijks leven. De gast verwacht een accommodatie die up-to-date is en voldoet aan haar wensen. De cyclus van vernieuwing wordt steeds korter.

Er is een toename van particuliere verhuurders van verblijfsvormen. Een gelijk speelveld voor iedereen is hier voorwaardelijk.

De waterrecreatie kan verder worden uitgebouwd. Vanuit de LAND-IN-ZEE gedachte is watersport één van de sporten waarop Zeeland zich kan profileren. Met name de actieve sporten bieden een aantrekkelijke markt voor jongeren. Jachthavens hebben te maken met een veranderende markt (van bezit naar gebruik; verouderde doelgroep) waarop ingespeeld zal moeten worden.

In het algemeen blijft een continue kwaliteitsverbeteringsslag nodig om accommodaties in Zeeland up to date te houden, ook voor de toekomstige markt.

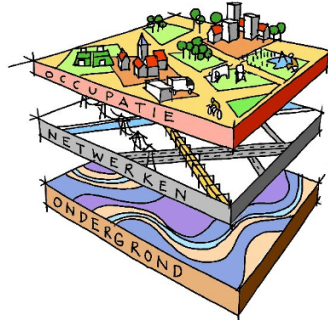
Ambitie 2050**Het droombeeld voor de situatie in 2050.**

Zeeland is een toekomstbestendige toeristische bestemming. Recreatie en toerisme draagt als 'schone industrie' bij aan maatschappelijke opgaven in Zeeland. De sector is klimaatbestendig en CO2-neutraal en draagt bij aan nieuwe ontwikkelingen op het gebied van Klimaatadaptatie. Recreatie en toerisme dragen significant bij aan het voorzieningsniveau zowel in de steden als de kleine kernen. Zij zijn een belangrijke drager voor ontwikkelingen in Zeeland. Op het gebied van het beleven van Zeeland sluit het aanbod aan op de vraag van onze gasten én inwoners. Daarnaast gebruikt de sector de technologische mogelijkheden en data om de Zeelandbeleving én de eigen bedrijfsvoering te optimaliseren en te vergemakkelijken voor onze gasten. De klimaatverandering geeft een aantal veiligheidsuitdagingen in geval van evacuatie bij calamiteiten en evenementen.

Recreatie en toerisme worden in 2050 gezien als volwaardig onderdeel van de samenleving en de omgeving. Iedereen profiteert dan ook mee van recreatie en toerisme. Financiers willen graag investeren in de sector.

Het DNA van Zeeland wordt versterkt en wordt optimaal benut in de ontwikkelingen van nieuwe producten en diensten en bij de vermarkting van de bestemming als geheel. Nieuwe technologische mogelijkheden worden daarbij waar mogelijk benut. Water, natuur en landschap en cultuur worden beter geïntegreerd in het recreatief-toeristisch product, de unieke propositie als Deltagebied benut. Bestaande beeldbepalende gebouwen en erfgoed worden optimaal benut, doordat deze nieuwe gebruiksfuncties krijgen. Storytelling is aan de hand van de Zeeuwse Erfgoedlijnen een belangrijk instrument voor het goed neerzetten van deze beleving.

Er is een logische combinatie met gezondheid, zonder een 'Florida' imago te verkrijgen. Strand is de belangrijkste trekker, Zeeland beschikt over de meest schone en veilige stranden van Europa. Maar recreatie en toerisme zijn breder en zijn niet alleen drager in de kuststrook, ook de andere delen van Zeeland zijn goed toegankelijk. Waar je ook bent in Zeeland, binnen 15 minuten sta je aan het water. Daarbij is de combinatie van het aantrekkelijke landschap met afwisseling tussen natuur, agrarisch landschap en historische kernen het decor voor de recreant en toerist. Daarmee is recreatie en toerisme onderdeel van de occupatielaag van het landschap (bron afbeelding: Ruimte met Toekomst – lagenbenadering) en kan gecombineerd worden met ander ruimtelijk gebruik. Voor bedrijven in de sector zijn andere financiële perspectieven beschikbaar dan die van de banken en is ruimte voor verdere toekomstbestendige ontwikkeling. Groei als economisch principe zal in de toekomst gaan veranderen. Iedere ontwikkeling levert een maatschappelijke bijdrage, en recreatief-toeristische ontwikkeling draagt bij aan verdere integrale ontwikkeling van leefbaarheid en landschap. Kwaliteit staat centraal in productaanbod, in elk segment. Wat we onder kwaliteit verstaan zullen we gezamenlijk vorm moeten gaan geven.

Om de sector te laten ontwikkelen is er (meer) jaarrond werkgelegenheid en staat de sector hoog in aanzien voor wat betreft carrièreperspectief. De sector beschikt over voldoende kwalitatief personeel dat doorlopend geschoold wordt om in te spelen op marktontwikkelingen. Er is voldoende huisvesting voor personeel. Bedrijven zijn vitaal en krijgen ruimte om zich te blijven ontwikkelen. Bedrijven opereren in een veilige omgeving.

Er is sprake van een gelijke uitgangspositie voor alle ondernemers. Bijvoorbeeld minicampings die maximaal 25 plaatsen hebben, dit geldt dan voor geheel Zeeland en wordt niet per gemeente anders ingevuld. Idem voor regelgeving rondom campers.

Kwaliteitsverbetering van verblijfsaccommodaties wordt via beleid actief gestimuleerd.

In Zeeland zijn de bestemmingen goed bereikbaar, dagrecreanten worden goed geaccommodeerd en de watersport heeft zich op hoogwaardige wijze doorontwikkeld.

Wat is er anders dan nu en wat is gelijk gebleven?

We blijven het toepassen van het DNA stimuleren. Te hoge toeristische druk op een gebied die voor overlast zorgt proberen we op te lossen. Onder andere aan de hand van verhaallijnen en themaroutes voor beleving. Ook kijken we naar gebieden die toeristische potentie hebben. Jaarrond benutten van de vaste accommodaties die er zijn moet worden toegestaan.

Is de ambitie voor heel Zeeland gelijk, of zijn er verschillen?

Maatwerk per gebied is essentieel om per gebied te kunnen ontwikkelen passend bij de mogelijkheden in samenhang met lokaal DNA en landschap, natuur, inwoners en andere opgaven (bijvoorbeeld veiligheid, klimaatadaptatie) die in dat specifieke gebied aan de orde zijn.

Bij bestaande 'recreatieve gebieden' is kwaliteitsverbetering en innovatie aan de orde. In agrarisch gebied zetten we in op een andere invulling: optimale combinatie natuur, landschap, landbouw en (dag)recreatie. Er zal steeds per locatie een afwegingskader, in de vorm van een gebiedsvisie, moeten zijn om te komen tot de beste combinatie voor het betreffende gebied.

Minicamping van de toekomst is nog steeds een bijzonder product: verbonden aan agrarisch bedrijf en geen reguliere camping.

Wat is het effect van de hiervoor beschreven trends en ontwikkelingen op deze ambitie?

De voorspelde mogelijke groei van het toerisme maakt dat gezamenlijke keuzes van alle betrokken partijen in de toeristische sector (bedrijfsleven, kennisinstellingen, overheden) in balans ontwikkeld moeten worden met de omgeving. Op die manier wordt draagvlak bij inwoners gestimuleerd en behouden, zijn er groeimogelijkheden voor de sector, versterken we het unieke landschap en kan de toeristische ontwikkeling

<p>bijdragen aan de leefbaarheid van Zeeland. Mobiliteit en bereikbaarheid zijn belangrijke aspecten die we moeten meewegen bij verdere toeristische ontwikkelingen. Voor het bedrijfsleven is de energietransitie een belangrijke opgave die nu in gang moet worden gezet. Bedrijven met minder toekomstbestendige recreatieve ontwikkeling moeten actief worden begeleid in samenhang met woonbeleid en arbeidsmigranten. Op locaties waar het noodzakelijk is zetten we in op bedrijfsbeëindiging en evt. verplaatsing van bedrijven.</p>	
<p>Tussendoel voor 2030</p> <p>Wat is het beoogde tussenresultaat in 2030? De Zeelandbeleving is breed doorgevoerd en sluit aan bij de (veranderende) wensen van onze gasten én inwoners. De kwaliteit van de toeristische voorzieningen is aantoonbaar verhoogd. In Nederland zijn wij koploper op het gebied van vernieuwende concepten en duurzaamheid van de sector. Ondernemers zijn gastheren en gastvrouwen voor het gehele gebied en hebben passie voor hun vak, hun gasten en de omgeving.</p> <p>Er is een afwegingskader opgesteld wat gehanteerd wordt bij de beoordeling van aanvragen van toeristische bedrijven voor start of uitbreiding. Leefbaarheid, landschap, mobiliteit en een gelijk speelveld zijn daarin belangrijke criteria. Er wordt hierdoor per (aandachts)gebied op maat gekeken naar de ontwikkel mogelijkheden gekoppeld aan mogelijkheden van sanering elders.</p> <p>Alle (bestaande) toeristische ondernemers zijn zich bewust van hun energiegebruik en ondernemen stappen om het verbruik van energie zo duurzaam mogelijk te maken. Vanaf 2030 worden alle nieuwe verblijfsaccommodaties energie neutraal gebouwd.</p> <p>Alle bestaande vaste verblijfsaccommodaties krijgen de mogelijkheid om jaar rond open te zijn.</p> <p>Technologische hulpmiddelen zijn breder ingevoerd en helpen overheden, kennisinstellingen, ondernemers én gasten bij het bereiken van hun doelen en wensen.</p> <p>In 2030 is de samenwerking tussen recreatie ondernemers, overheden en (belangen)organisaties vanzelfsprekend. Ze trekken samen op vanuit een gedeelde agenda. Kennis wordt mede door de inzet van nieuwe technologie breed gedeeld.</p> <p>Is een wijziging van het beleid nodig om dit doel te bereiken? Ja:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Er zal een beleidskader moeten worden opgesteld waarin ook experimenteerruimte voor ondernemers is opgenomen; • Op gemeentelijk niveau moeten mogelijk wetgevingen t.a.v. de openstelling van vaste accommodaties, ongeacht welke campingvorm, worden aangepast; • Er is een beleidswijziging nodig om de overstap van (toeristisch) autovervoer naar innovatief en duurzaam (toeristisch) openbaar vervoer te faciliteren. <p>Welke opties zijn er om dit resultaat te behalen? Opstellen van een beleidskader incl. experimenteerruimte voor ondernemers Stimuleringsregelingen Ontmoediging/actieve begeleiding bij bedrijfsbeëindiging.</p> <p>Welke optie heeft de voorkeur en waarom? Een combinatie van bovenstaande opties</p>	
<p>Uitvoering</p> <p>Welke partijen zijn nodig om de voorkeursoptie te realiseren en welke instrumenten kunnen daarvoor worden ingezet?</p>	

<ul style="list-style-type: none"> - Gemeenten, provincie (zowel economie/toerisme, RO, natuur, mobiliteit, wonen) <li style="padding-left: 20px;">Ambtelijk & bestuurlijk - Toeristisch Ondernemend Zeeland - Brancheorganisaties RECRON/HISWA, VeKaBo, KHN - Toeristische Uitvoeringsalliantie (Kenniscentrum Kusttoerisme, Impuls, VVV) - Natuur- en landschapsorganisaties - ZLTO - Waterbeheerders: Waterschap, Rijkswaterstaat <p>Instrumenten: aanjaagmiddelen (zoals Regio Deal middelen), provinciale subsidieprogramma's (Zeeland in Stroomversnelling), EU Programma's (OP Zuid, Interreg, LEADER, POP)</p>	
<p>Raakvlak met andere onderwerpen</p> <p>Welke onderwerpen uit andere bouwstenen zijn nauw verweven met dit onderwerp? Wat is het effect van de voorkeursoptie op deze andere onderwerpen?</p> <p>Recreatie en toerisme zijn integraal onderdeel van andere bouwstenen: leefbaarheid, mobiliteit, klimaat, natuur & landschap, landbouw, wonen, gezondheid, evenementen.</p> <p>Toerisme kan bijdragen aan opgaven van de andere bouwstenen, en versterkend effect hebben op gewenste ontwikkelingen in deze bouwstenen zoals landelijk gebied, kust, mobiliteit.</p>	